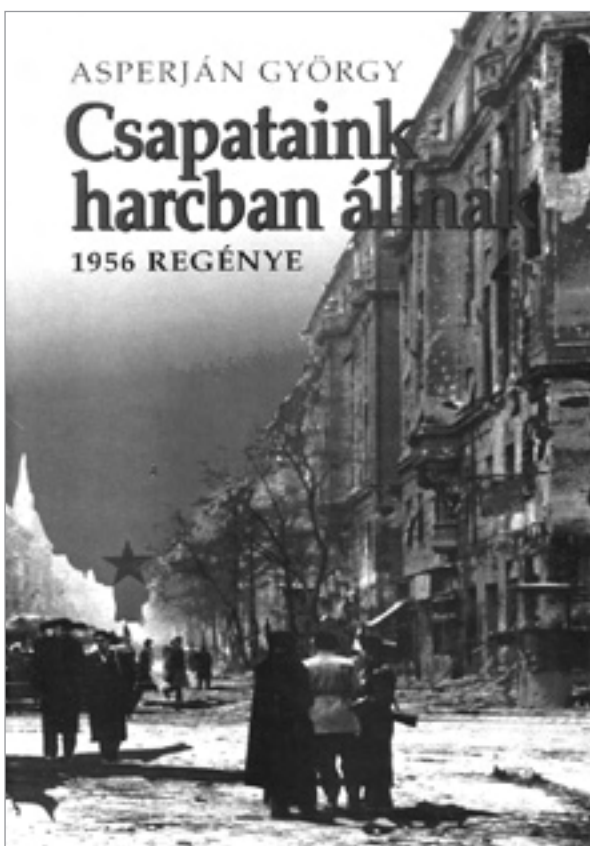

Szemes Péter

Egy ifjú munkás a forradalomban

Asperján György:
Csapataink harcban állnak

2001-es első kiadása után idén, a forradalom és szabadságharc 50. évfordulója apropóján újra megjelent Asperján György *Csapataink harcban állnak* című regénye. A szerzőnek így – hosszú alkotómunka gyümölcseként – a József Attila életét feldolgozó *Fogadj szívedbe*, és a *Labancz Anna gyilkosság* mellett immár rövid időn belül a harmadik könyve látott napvilágot. Az '56-os eseményeket naplószerűen, az író alteregója, Cselák Lajos (Laj) „életélményeként” megjelenítő szöveg nem a Parlamentben ülő, rádióban szónokló korabeli politikusoknak, nem a hataloméhes, a rendszerváltás után a jelenlét intenzitásához képest bőséges kárpótlást nyert résztvevőknek, hanem az eszméért naponta életüket kockáztató

és feláldozó, nem gyáván megalkuvó pesti srácoknak állít emléket. Ennek megfelelően a Tűzoltó utcát védő fegyveres csoport később mártírhalált halt parancsnoka, Angyal István jellemét emeli mércévé, ehhez képest a történet részeseinek, a regény reális alapú vagy teljesen fiktív alakjainak megítélését az olvasóra bízta.

A főhős, Laj sorsa már 17 éves koráig – az elbeszélte történet kezdetéig – is meglehetősen mostohán alakult. Szülőanyja négy hónapos korában egy személyvonaton hagyta, a kisfiú idegen családoknál nevelkedett. Az egyetlen, aki igazán szerette, nevelőanyja, a „mama”, Kecskemétre költözött leányával és a kommunista eszméhez végletekig hű vejevel, a „tehenek segge mellől” felkapaszkodott katonatiszt, Lajos bácsival. Ahogy nőtt Laj, intézetről intézetre került, majd ipari tanuló otthonba, ahol ki volt téve az igazgató, Vajda elvtárs homoszexuális zaklatásának is. Nem véletlen, hogy munkaerő tartalékként az igazi, gondoskodó szülők nélkül felnőtt fiú (anyja mikor szükség volt rá, mindig megtagadta, méltatlannak bizonyulva ezzel fia szeretetére) Rákosi elvtárs látogatásakor, az általa elszavalt ünnepi poéma után „Édesapám” felkiáltással borult a „szeretett vezér” keblére. Az iskola elvégzése után vasesztérgályosként kezdett dolgozni és különböző munkásszállásokon lakott, a regény cselekményének indulásakor éppen a Szövetség utcáin.

Behatárolt lehetőségei ellenére a fiúban elevenen él a vágy, hogy mint példaképe, József Attila és olvasmányélményei, a Vörös és fekete hőse, Julien Sorel, vagy Jókai romantikus alakjai (különösen az *És mégis mozog a föld...* Jenő Kálmánja) kiváljon a számára rendelt közegből, tehetségét nemzete szolgálatába állítsa. Ennek megfelelően esti gimnáziumba iratkozik, ahol hamar felfigyelnek rendkívüli képességeire és saját történelme, a vele történt események dokumentálása végett – a vágyott írói hivatáshoz elengedhetetlen a későbbi történet-alapanyag rögzítése – az ideálként választott magyar költő megtanult kézírásával, napló írásába kezd. Később, ugyancsak József Attila példáját követve, szóról-szóra haladva elkezd bemagolni a német szótárt is.

Ugyancsak a „vasba öltözött osztályból” kiemelkedés vágya hajtja a forradalmi eseményekbe. Hamar érzékeli, hogy a munkásszállás sivár világával szemben mennyivel inkább neki való lenne az egyetem légtöre. Október 22-én szaktársával, Paróczkaival részt vesznek a mérnök-hallgatók gyűlésén, ahol elhangzanak a 16 pontból álló követelések, majd másnap kimegy a lengyelekkel való szolidaritás-tüntetésre. Innentől kezdve Laj voltaképpen csak sodródik az árral. Szinte minden jelentősebb helyszínen feltűnik: jelen van a Bem téren, a Parlamentnél, a Sztálin szobor ledöntésénél, az Astoriánál. Szembesülnie kell azonban a történések árnyoldalával is, érzékeli, hogyan válnak a megmozdulások egyre inkább méltatlanná a szabadságharc magasztos eszméihez (a könyvégetést a Horizont könyvesbolt előtt, miként lőnek a frissen fegyverhez jutott utcagyerekek félelmükben, az oroszokhoz hason-

lóan, mindenre, ami mozog, a népítéleteket, melyeknek sokszor igaztalanul megvádoltak is áldozatul esnek, a rákosrendezői vasúti vagonok és az Orion gyár kifosztását, és a legszörnyűbbet, a harcokban elesett karhatalmisták holttestének meggyalázását) – a borzalmakról érzékletes képet fest a szanaszét heverő temetetlen halottak sokszor naturalisztikus ábrázolása, szimbolikussá válik a kifolyt vért nyaló ijedt kutya és a szoborszerűen fekvő szép lány, szíve felett a bíbor lyukkal. Az események bemutatása sokszor ironikus – ezt kiemeli a kitűnően megkonstruált nyelvezet, a különböző társadalmi állású alakok jellemző beszédmódjának, a hivatalos szervek diskurzusának formájában is –, az újságok, a rádióban elhangzó beszédek, közlemények, érkező hírek szinte kizárólag valótlán, vagy a történéseket személyesen átélő Laj tapasztalatának nem megfelelő tartalmakat közölnek (a kötetbe valóban elhangzott, vagy publikált szövegeket válogatott ennek hangsúlyozására a szerző). A leginkább átlátszó egyikike – már a forradalom bukása után – arról tudósít, hogy „még a szemét Kádárnak is sok, amit az oroszok megparancsoltak neki, összevitakozott Andropovval, aki pisztolyt rántott és lelőtte”. De nem kevésbé bizonyulnak megtévesztőnek a regényben Nagy Imre miniszterelnök nyilatkozatai sem, így a szovjet csapatok támadásának megindulása előtt, ugyanakkor harcizaj-aláfestéssel bejárt szöveg „Csapataink harcban állnak...” kezdetű.

A sorsfordító napok alatt Laj életében hárman különös szerepet kaptak. Az első lány, akihez még ipari tanulóként inkább lelkileg, mint fizikailag vonzódott, az ideál, Pelsőczy Valéria volt. Aztán október 24-én csodálatos éjszakát töltött Sárival, melyen a vágyott aktus ugyan nem történt meg, de végre volt valaki, akinek sokat jelentett, aki biztosította szerelméről. Másnap együtt vonultak a forradalmi tömeggel a Parlamenthez, ahonnan azonban, miután az ávósok és/vagy a szovjetek az összegyűlték közé lóttek, barátnőjét tüdőlövéllyel viszi el a mentő. A fiú sokáig hiába keresi őt a különböző kórházakban, míg végül a munkásszálláshoz legközelebbi, Szövetség utcai intézményben találja meg. A találkozás után – mely a haldokló Sári számára döntő elhatározást hoz a rezignáció helyett az élni akarás választása mellett – a lány ismét eltűnik, tüdőszanatóriumba szállítják. Laj szívében az idő multával kezd kiüresedni az addig Sárinak fenntartott hely, szerelme képe megkopik, már egyre kevésbé hisz az ominózus éjjel fülébe suttogott szavak igazában. Ráadásul nagy hatást tesz rá a Rókus kórház proszektúráján látott – fentebb említett – halott egyetemista lány mintegy megbabonázó szépsége, melyet aztán a fiú a temetőben, ahol elgondolása szerint az élők sorából eltávozott barátnője testét keresi, újra megtapasztal.

Laj egyetlen igazi barátja Nagy Pista, akivel a titkos versírás közös szenvedélye hozta össze. A zuglói munkásszállón lakó fiút rendszeresen felkeresi, kirándulni járnak, ahol a regény főhőséről több fotó készül. Nagy Pista a későbbiek során is hódol hobbijának, olyannyira, hogy – miután

az MDP székház ostromakor összetalálkoznak és a szovjet bevonulásig nemzetőrként együtt „szolgálnak” – végigfényképezi a szétlőtt várost és az általuk átélt eseményeket (többek között barátját fegyverrel a kézben, a holtukban meggyalázott ávósok mellett). A két fiút végül az ellenséges támadás elsodorja egymástól: hősiük kalandos úton (megkegyelmeznek neki az utcákat átfésülő katonák, tanúja lesz egy felkelő esztelen hősiességének, ahogy súlyosan sebesült társáért visszamegy a szovjet tank elé, elrejtik egy ház lakói) jut el a Szövetség utcába, Nagy Pista pedig a felkelőkkel menekül.

A szállás lakói, Laj szaktársai közül a maga sajátos módján kiemelkedik a huszonéves Magony Feri. A kulák-származékú fiú már a regény elején összeverekszik a karhatalmistákkal, a forradalom ideje alatt pedig az események egyik fő részese, a Corvin közben harcolók egyik vezetője lesz. Laj kezdetben nem rokonszenvezett a durva lelkületű Magonnyal, később azonban sajátosan logikus gondolkodásmódja, bajtársiassága miatt megkedveli, így Feri voltaképpen a regény másik meghatározó alakjává emelkedik. Mindketten jelen vannak a zsarnokságot jelképező Sztálin szobor ledöntésénél (az idősebb fiú természetesen tevékenyen) és az esemény közös megéltsége okán a kommunista pártvezérek villáját kifosztó, majd munkásszállásra visszatogató nemzetőr már nem akarja maga mellől elengedni fiatal barátját. Magával viszi gyáruk színjátékszerű munkástanács-választására (ahol a legnagyobb szakértelemmel az osztályidegen portás rendelkezik és a forradalom után is a korábbi vezetők – az igazgató, a művezető és a szakszervezeti titkár – maradnak hatalmon), megmutatja a Corvin közt (itt Laj tanúja lesz az elfogott ávósok és raktárfosztogatók kivégzésének), kazamatákat keresnek az MDP székház ostroma után (az épület egyik szekrényében elbújt titkárnőt találnak és a főhős női rendőrköpeny kap), gépjárművet szereznek a Pannónia utcai garázsból és meglátogatják Zuglóban a gyárigazgató lakását, ahonnan feleségét, Halabrinnét elviszik saját szállójukra. Magony számára egyedül az képvisel értéket, amiért maga is harcol, a remény, hogy egyszer majd jobb lesz, ennek megfelelően lenézi a Parlamentből szónokló Nagy Imrét, a palotája biztonságába vonuló Mindszenty bíborost, a zsarnokságról írott híres versét közreadó Illyést – általánosan mindazokat, akik csak beszélnek, de nem cselekszenek, nem kockáztatják életüket. Gondolkodásmódja eltér a forradalom alatt karriert csináló Oláh Viliétől (Laj korábbi iskolatársából rendőr őrnagy lett), a „magukat csak funkcióban megbecsültnek érző” nemzetőr-parancsnokokétól (amilyen például Bajusz), vagy az idealista Angyal Istvánétól. Mikor kiszállnak letartóztatni egy magas rangú ávóst, akit, miközben feleségét próbálja védeni, Magony agyonlő, barátja megundorodik a gyilkosság elkövetőjétől. Feri azonban erőszakkal maga mellett tartja Lajost és csak november 4-én szakadnak el egymástól.

A forradalom vérbe fojtása után hősiük egy ideig Pesten marad, meglátogatja a Péterfy Sándor utcai kórházban az

öt menekülése közben befogadó doktornőt. Itt az intézmény alagsorában, ahol sztrájkra felhívó röpcédulákat gyártanak, találkozik újra Angyal Istvánnal. Miután azonban a vele rendkívüli módon kedves orvost letartóztatják, nem jelentkezik többet. Emellett nagy meglepetést kelt Magony újbóli felbukkanása, aki úriemberként öltözve a Gellért Szállóba viszi a fiút, ahol minden jóval elhalmozza, és arra kéri, tartson vele külföldre, ő már megszervezte utazásukat. Laj hosszan gondolkodik, végül mégis elutasítja az ajánlatot, pihenésül inkább Kecskemétre megy két hétre, meglátogatni a mamát és családját.

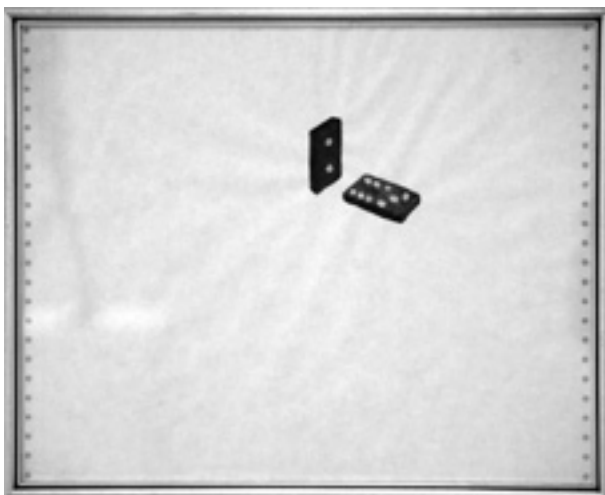
Miután visszatér a fővárosba, tapasztalja, hogy – feltehetően Halabrinné közbenjárására, Magony utolsó ajándékaként – a szállást teljesen felújították és a munka ismét elkezdődik. A fiú az általánosan hirdetett amnesztia ellenére fél a felelősségre vonástól, amire minden oka meg van, hiszen egyik este váratlanul pufajkások kutatják át a munkásotthont (az ellenszegülő Kucsá Bélát elviszik, majd miután beszervezték, elengedik), az üzemből pedig hirtelen elbocsátják. Sütőipari segéderőként helyezkedik el és ágyrajáró lesz egy özvegnél, de mert ott nem olvashat éjjel, így inkább a sütődében alszik. Lassan rendeződnek a viszonyai: a gimnázium igazgatónője, ahova esti tagozatra jár, segítséget, jobb munka- és szálláslehetőséget ígér és megtudja, hogy Sári él és vár rá.

A rendőrség azonban egy éjszaka házkutatást tart a sütődében, majd miután egy elrejtett pisztolyt találnak, Lajt letartóztatják. A Gyorskocsi utcai vizsgálati osztályra viszik, ahol köztörvényes bűnnel gyanúsított zárkatársat kap. A kihallgatáson aztán beigazolóodik, amitől tartott, „ellenforradalmi” tevékenységéről kell számot adnia. A szovjet kihallgató kérdéseire Fagyevjev hőseinek szavaival válaszol, az új vizsgálóval, Fazekas Simon főhadnaggyal viszont meggyűlik a baja. Halmazódnak a bizonyítékok ellene, előkerülnek Nagy Pista fotói és a szembesítések sem mellette szólnak. Találkozik a fényképek készítőjével, aki áruló lesz, csak, hogy mentse életét és Magonnyal,

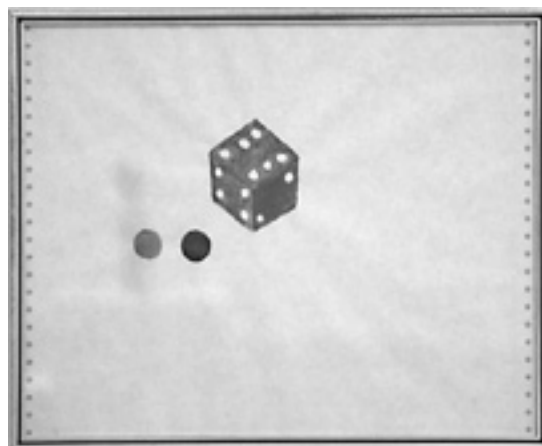
akit hazaszökésekor fogtak el (sebesült öccsét akarta látni). Feri a vizsgálat alatt teljesen megvadult – megütötte a szovjet tisztet és káromkodva szidta a magyart – és mivel Laj sem írta alá a beszervezési papírt, bíróság elé állítják őket. A tárgyalás színjátékszerűen zajlik, már megkezdésekor készen áll a halálos ítélet, aminek kimondásakor az elszabadult Magony megtépi a „vérbírónt”. A Laj mellé fogadott ügyvéd hiába követ el mindent (előkeríti a fiú eseményeket dokumentáló napló-jegyzeteit és az ávost, akit az MDP székház ostromakor megmentett), a büntetés mértéke másodfokon sem módosul. Az utolsó éjszakán, a hajnali akasztás előtt Magony – akit még az örök is tisztelnek – próbál lelket önteni barátjába, sikertelenül. Miközben a többi elítéltet kivégzik, utolsó látogatóként Sári érkezik – a szerelmeseket úgy kell kitépni egymás karjából. Az akasztófa alatt Laj végül kegyelmet kap, a halál-büntetést Dobi István életfogytiglani börtönre változtattatta...

Asperján György *Csapataink harcban állnak* című regénye, amint fentebb utaltam rá, nagyrészt önéletrajzi ihletésű, az események személyes megélésén alapul. Mint minden irodalmi műalkotás, kétségtelenül fiktív szöveg, azonban a kordokumentumok (az objektív elemek) plasztikus korpuszba illesztésével koherensebb mű-egészt hozott létre, mint a *Labancz Anna gyilkosság* vagy a *Fogadj szívedbe* esetében. Ebből kifolyólag az '56 eseményeit feldolgozó könyv sokkal inkább alkalmas lehet arra – amit a forradalmi tematikájú, egyelőre csekély mennyiségű irodalmi textusok esetében mindig csak remél(het)ünk –, hogy a fiatal olvasók számára (is) művészi alapossággal kidolgozott cselekménye mellett objektív tájékozódási potenciát jelentsen. Ilyen regényként pedig különös értéket képvisel nemcsak az '56-os, de a kortárs magyar irodalom egészében.

(Digital Kiadó, 2006)

Szemes Péter: Egy ifjú munkás a forradalomban

Fischer Judit: Apró képek, részlet